

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВОЛЕЙБОЛІСТІВ СТУДЕНТСЬКОЇ КОМАНДИ В ТРЕНУВАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Нестеренко Наталія Анатоліївна,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Придніпровської державної академії фізичної культури і спорту
ORCID ID: 0000-0002-7800-8833
Web of Science Researcher ID: GSD-5097-2022

Кондратенко Вікторія Володимирівна,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту,
доцент кафедри фізичного виховання та спеціальної підготовки
Університету митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-9056-5851

Черевко Світлана Вікторівна,

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
ORCID ID: 0000-0003-3129-6599

Черевко Анатолій Дмитрович,

старший викладач кафедри теорії та методики спортивної підготовки
Університету митної справи та фінансів
ORCID ID: 0000-0002-1743-0547

Актуальність. У командних видах спорту потрібно враховувати вплив статусно-рольових відносин на міжособистісну взаємодію, оскільки рольові очікування визначають завдання та функції виконуваної діяльності. Рольові приписи у волейболі визначають і спрямованість спілкування: організатори спільних дій (диспетчери, зв'язуючі гравці) частіше ініціюють звернення й беруть участь у плануванні та корекції взаємодії. При цьому важливо відстежувати, на якому рівні здійснюється те чи інше спілкування між учасниками спортивної діяльності, а також перешкоджати виникненню комунікаційних бар'єрів. Знання та врахування комунікативних і поведінкових особливостей спортсменів дасть змогу поліпшити тренувальну та змагальну діяльність. **Методи дослідження** – аналіз та узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне спостереження, педагогічний експеримент, психолого-педагогічні методи, тестування. **Результати роботи.** Розроблений комплекс вербальних і невербальних методів комунікації між волейболістами було впроваджено в навчально-тренувальний процес. Запропоновані методи комунікації вивчалися, аналізувалися й обговорювалися в ігрових ситуаціях, використовувалися та застосовувалися в заданих комбінаціях. Ці способи комунікації були відтворені в ігрових ситуаціях. Засоби комунікації (вербальні й невербальні) використовувалися для визначення способів захисту та нападу. **Висновки.** Під час спостереження за студентами-волейболістами були виявлені комунікативні бар'єри, пов'язані з особливостями навчального закладу, правилами спілкування та тривалим перебуванням у колективному середовищі. Основними засобами, методами та формами організації комунікативної діяльності студентських волейбольних команд були психолого-технічні ігри, вправи, моделювання ігрових ситуацій і відпрацювання техніко-тактичних дій на тренувальному етапі.

Ключові слова: комунікативні взаємодії, волейболісти-курсанти, психологічна підготовка.

Nesterenko Nataliia, Kondratenko Viktoriia, Cherevko Svitlana, Cherevko Anatolii. Formation of communicative interaction of student team volleyball players in the training process

The actuality of the problem. In team sports, it is necessary to take into account the influence of status-role relations on interpersonal interaction, since role expectations determine the tasks and functions of the activity performed. Role prescriptions in volleyball also determine the direction of communication: organizers of joint actions (dispatchers, connectors) more often initiate requests and participate in planning and correcting interaction. At the same time, it is important to monitor the level of communication between participants in sports activities and prevent communication barriers. Knowing and taking into account the communication and behavioral characteristics of athletes will help to improve training and competition activities. **Research methodology.** Analysis and synthesis of scientific and methodological literature, pedagogical observation, pedagogical experiment, psychological and pedagogical methods, testing. **The results of the study.** The developed complex of verbal and non-verbal methods of communication between volleyball players was implemented in the educational and training process. The proposed methods of communication were studied, analyzed and discussed in game situations, used and applied in given combinations. These methods of communication were reproduced in game situations. The means of communication (verbal and non-verbal) were used to determine the ways of defense and attack. **Conclusions.** During

the observation of student volleyball players, communication barriers related to the peculiarities of the educational institution, the rules of communication and the long stay in the collective environment were identified. The main means, methods and forms of organizing the communicative activity of student volleyball teams were psychological and technical games, exercises, modeling of game situations and practicing technical and tactical actions at the training stage.

Key words: communication interactions, volleyball students, psychological training.

Вступ. Найчастіше спортивна діяльність пов'язана з проявом таких негативних якостей, як агресивність, суперництво, що можуть негативно позначитися на встановленні доброзичливих та емоційно сприятливих взаємовідносин. Особливо це важливо в командних видах спорту, зокрема волейболі [2].

Волейбол належить до видів спорту зі змінним характером рухової діяльності та високою щільністю техніко-тактичних ігрових прийомів. Специфічні умови змагальної діяльності вимагають від гравців злагоджених, конструктивних взаємодій, спрямованих на швидке й точне передавання інформації про реалізовані техніко-тактичні дії. Однак ефективність цих дій залежить від уміння комунікувати, сприймати й переробляти інформацію, здатності використовувати навички вербального та невербального спілкування. Значну увагу фахівці приділяють вивченню способів вирішення проблемних ситуацій комунікативних взаємодій у спортивних іграх [5, 6].

Система військово-професійної освіти є частиною вищої освіти в Україні. Однак наявні специфічні умови військово-навчальних закладів можуть значно впливати на особистість курсантів. Процес навчання військових фахівців має на увазі підключення різних біологічних систем через часті напруження організму. Більшість негативних чинників виникають через значні фізичні та психоемоційні навантаження, вимоги дотримання субординації, спільне проживання на території навчального закладу тощо. У більшості абітурієнтів, що не має підготовки до такого, спостерігається зниження концентрації та впевненості у своїх можливостях, ускладнюється цикл адаптації і вибудовування комунікативних взаємин [7].

Слід зазначити, що серед суперечностей можна виокремити таке: досягнення високих спортивних результатів у студентських командах утруднене, з одного боку, націленістю студентів на здобуття вищої військової професійної освіти та їхнім прагненням підвищити свою спортивну кваліфікацію; з іншого – педагогічними можливостями соціалізації особистості спортсмена, які є у студентському спорті, та нестачею систематизованих засобів, методів і форм організації їхньої комунікативної діяльності. До цього потрібно додати, що й рівень фізичного розвитку, техніко-тактичної, фізичної та психологічної підготовленості суттєво може відрізнятись у гравців однієї команди [8–11].

Аналіз науково-методичної літератури свідчить про наявність проблеми підвищення ефективності комунікативних взаємодій у волейбольних студентських командах.

Мета дослідження – теоретично розробити й експериментально обґрунтувати комплекс засобів, методів і форм комунікативної взаємодії волейболістів студентської команди.

Результати дослідження. Сьогодні суспільство стикається з багатьма складними викликами, вирішення яких вимагає об'єднання людських ресурсів і знань, згуртованості та взаємної підтримки всередині команд. Успіх будь-якого суб'єкта управління залежить не лише від професіоналізму й особистих якостей окремих його членів, а й від спільної діяльності команд у межах всієї організації. Команди формуються, коли люди зі спільними уподобаннями, інтересами та поглядами прагнуть працювати разом для досягнення спільного результату. Команди є важливим елементом як для організації, так і для життя окремих людей [12, 13].

Потреба в організації комунікативної діяльності студентів волейболістів викликана тим, що в команду приходять гравці різного рівня технічної, тактичної та інших видів підготовленості. За останні три роки склад команди регулярно оновлювався. Одні студенти випускаються, інші – вступають. Так, з 2020 по 2023 рік команда поповнилася 10 гравцями, які мають 1–2-й спортивний розряд.

Відмінними особливостями навчання студентів у ДДУВС є значна кількість спільно проведеного часу, збільшена фізична підготовленість, необхідність дотримання субординації. З огляду на це виникають комунікативні бар'єри під час міжособистісного спілкування, які негативно позначаються на ефективності ігрових дій.

Для ефективних і узгоджених взаємодій у спортивному колективі важливе значення має вибір систем сигналів, способів і засобів спілкування між учасниками.

З урахуванням усього вищесказаного виявлена потреба в розробленні комплексу засобів, методів і форм комунікативної взаємодії, спрямованих на підвищення ефективності тактичної підготовки чоловічої волейбольної студентської команди. Підібрані та згруповані засоби, методи й форми організації комунікативної діяльності комунікативної діяльності наведені в таблиці 1.

Основними засобами в комунікативній діяльності волейболістів були психотехнічні ігри, тренінги, вправи з тактики з використанням вербальних і невербальних засобів.

Реалізацію запропонованого комплексу заходів було поділено на 3 етапи: підготовчий – передбачав завдання вивчити стан психологічної атмосфери в команді ДДУВС, визначити способи взаємодії гравців у тактичних комбінаціях з використанням таких засобів, як бесіда – ознайомлення з цілями програми, переконання, роз'яснення правил поведінки в команді. До цього етапу входила робота в команді – визначення формальних лідерів і ведених спортсменів у команді (аналіз тренувальної та змагальної діяльності), навчання навичок ефективного спілкування – для лідерів. Для ведених – включення у спільну діяльність, формування сприятливих установок на спілкування з партнерами по команді.

Зміст комунікативної діяльності волейболістів студентської команди ДДУВС

Етапи	Завдання	Засоби та методи	Робота з командою
1-й етап Підготовчий	Вивчити стан психологічної атмосфери в команді ДДУВС. Визначити способи взаємодії гравців у тактичних комбінаціях	Бесіда-ознайомлення з цілями програми. Переконання, роз'яснення правил поведінки в команді	Визначення формальних лідерів і ведених спортсменів у команді (аналіз тренувальної та змагальної діяльності). Для лідерів: навчити навичок ефективного спілкування. Для ведених: включення в спільну діяльність, формування сприятливих установок на спілкування з партнерами по команді
2-й етап Спільна діяльність	Встановити з волейболістами довірчу взаємодію. Розвинути комунікативні навички. Розвинути емпатію та рефлексію. Корекція негативних якостей спортсменів. Формування єдиного колективу	Групові бесіди. Психотехнічні ігри. Методи пояснення, переконання. Організація спільних заходів (свята, події та ін.). Вправи для зіграності дій між гравцями	Моделювання ігрових ситуацій. Ігри. Допомога в організації соціально-побутових і навчальних умов. Збір команди в неформальній обстановці. Спільне проведення заходів. Стимулюючі засоби. Регулюючі засоби. Орієнтуючі засоби. Комбінаційні засоби
3-й етап Контрольний	Оцінка особистих і командних результатів (особисті – досягати певних показників; командні – результати змагальної діяльності). Оцінка сформованості навичок міжособистісного спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів. Динаміка конструктивної взаємодії спортсменів. Оцінка ефективності ТГД	Опитування. Метод експертних оцінок. Показники ТГП	

Цей етап спрямований на виявлення особистісних особливостей волейболістів і загальної атмосфери в команді. Велася підготовча робота зі спортсменами, під час якої роз'яснювали мету організації комунікативної взаємодії, здійснювали ознайомлення з правилами поведінки всіх членів команди.

Для розв'язання завдань першого етапу було проаналізовано показники, отримані за допомогою методик «Визначення індексу групової згуртованості К. Е. Сішора» та «Оцінка техніко-тактичної підготовленості команд волейболістів», також здійснювалися бесіди з гравцями. У тренувальному процесі за допомогою методу спостереження за взаємодіями між гравцями визначалися формальні лідери.

Другий етап спільної діяльності передбачав такі завдання: встановити з волейболістами довірчу взаємодію, розвинути комунікативні навички, розвинути емпатію та рефлексію, провести корекцію негативних якостей спортсменів, сформувати єдиний колектив. Засобами та методами на цьому етапі є групові бесіди та психотехнічні ігри, методи пояснення та переконання, а також організація спільних заходів (свята, події та ін.). Крім того, використовувалися вправи для підвищення узгодженості дій між гравцями.

Робота з командою передбачала моделювання ігрових ситуацій, ігри, допомогу в організації соціально-побутових і навчальних умов, збір команди в неформальній обстановці, спільне проведення заходів.

На другому етапі за допомогою методів спостереження й опитування було виявлено комуніка-

тивні бар'єри між членами команди. Комунікативний бар'єр – це абсолютна або відносна перешкода ефективного спілкуванню. Причинами комунікативних бар'єрів можуть бути особливості тих, хто спілкується: мотиваційно-операційні, індивідуально-психологічні, соціально-психологічні.

Основні психологічні бар'єри під час спілкування спортсменів:

1) бар'єр негативних емоцій, що виникає на ґрунті страждання й горя, розчарування, поганого настрою (фізичні та емоційні причини), викликаний сильним подразником і гнівом;

2) бар'єр сприйняття – кожна людина прагне до того, щоб її розуміли, але не все для цього робить.

Існують бар'єри мовлення – скутість, недорікуватість, відсутність емоційного піднесення або зайва збудливість; слово випереджає думку; бар'єри установки – різниця в шкалі цінностей; бар'єри враження – зовнішній вигляд, поза, жести, загальне емоційне збудження;

3) бар'єр взаєморозуміння, що залежить від недотримання таких принципів: рівень інтелектуального розвитку комунікатора має збігатися з інтелектуальним рівнем реципієнта; рівень взаєморозуміння зумовлений повнотою інформації; сконцентрованість уваги (вміння слухати).

Для вирішення завдань цього етапу застосовувалися методи переконання, стимулювання. За допомогою психотехнічних ігор і вправ розвивалися рефлексивний компонент і навички ефективного спілкування.

Третій етап, спрямований на поліпшення спільної діяльності та внутрішньо-групових взаємодій у тренувальному процесі, передбачав роботу як із лідерами команди, так і з веденими гравцями, а також із командою загалом. Застосовувалося моделювання ігрових ситуацій, у яких потрібно зробити морально-вольовий вибір. Під час реалізації тактичних групових і командних дій відпрацьовувалися вербальні та невербальні способи спілкування. Робота тренера здійснювалася з метою становлення згуртованого єдиного колективу. Позначалися й аналізувалися як досягнення окремо кожного гравця, так і команди загалом. На цьому етапі оцінювалася ефективність роботи в ЕГ. Здійснювалися порівняння з КГ.

Заключний етап передбачав виявлення поліпшення комунікативної взаємодії з урахуванням характерних особливостей: відповідність функціонально-рольовим очікуванням, групова ідентифікація.

Способи спілкування волейболістів у тренувальному процесі поділено на чотири блоки, кожен містить вербальні та невербальні засоби спілкування (табл. 2).

Перший блок «Орієнтуючий» – звернення, що відповідають за узгодження й коригування взаємодій волейболістів (вербальні: «Я»; «Ти»; «Мені»; «Друга»; «Метр»; «Звичайний»; «Вище»; «Ширше», «Ближче»; невербальні: вказівний палець догори; згинання-розгинання фаланг пальців (двох, чотирьох), вказівним пальцем вказати на гравця, рух руки догори; один; кулак; великий палець убік).

Другий блок «Стимулюючий» – звернення, головною функцією яких є підбадьорювання гравців та активізація в них позитивного емоційного настрою (вербальні: «Молодець», «Відмінно», «Добре», «Усе гаразд»; невербальні: плеск по плечу; плеск по руці; великий палець вгору).

Третій блок «Регулювальний» – звернення найактивнішого гравця, який використовує його з метою контролю й регулювання дії всіх гравців команди (вербальні: «В аут іде» – попереджає того, хто подає, про те, що його подача відлітає за межі поля; «Заступ» – звернення уваги на лінію; «Розміщення» – звернення уваги на черговість розстановки; «Сітка» – прохання уважніше стежити за тим, щоб не зачепити верхній чи нижній трос сітки; «Аут» – інформування гравця, що м'яч летить в аут і його не можна торкатися; «Граї» – заклик підняти, зіграти м'яч. Невербальні: руки зігнуті в ліктьовому суглобі, підняті вгору, долоні розгорнуті тильною стороною – повідомляє подавальнику про те, що його подача виходить за лицьову лінію поля суперника; рука опущена вниз, креслить лінію – прохання, попередження не заступати за лінію, рух рукою вперед і різке відсмикування назад – прохання зробити дотик швидше). Регулювальний блок найчастіше застосовується після свистка судді або до свистка, що дозволяє подачу.

Четвертий блок «Комбінаційний» – важлива категорія, пов'язана з виконанням тактичної комбінації під час нападу, а також захисту. Реалізується через взаємодії гравців зі зв'язуючим («Вище»; «У два»; «Зліт»; «Зліт ззаду»; «Хрест»).

Реалізація розробленого комплексу вербальних і невербальних способів спілкування між волейболістами здійснювалася в тренувальному процесі. Відбувалося вивчення запропонованих способів спілкування, розбір та обговорення ігрових ситуацій, їх використання та застосування в заданій комбінації. Ці способи спілкування відтворювалися в ігрових умовах. Використовувалися засоби спілкування (вербальні, невербальні), якими визначалися способи захисту або нападаючих дій.

Таблиця 2

Способи спілкування волейболістів під час відпрацювання тактичних дій

№	Комунікативні дії	Вербальні	Невербальні
1	Орієнтуючий (звернення, пов'язані з узгодженням і уточненням дій гравців)	«Я»; «Ти»; «Мені»; «Друга»; «Метр»; «Звичайний»; «Вище»; «Ширше», «Ближче»	Вказівний палець вгору; згинання-розгинання фаланг пальців (двох, чотирьох), рух руки вгору; один; кулак; великий палець убік, великий палець, зігнутий на 90°
2	Стимулюючий (звернення, призначені для підбадьорювання гравців із метою активізації позитивного емоційного настрою)	«Молодець», «Відмінно», «Добре», «Усе гаразд»	Плескання по плечу; плескання по руці; великий палець догори
3	Регулювальний (звернення провідного гравця, які використовуються з метою контролю і регуляції дій гравців команди)	«В аут іде», «Заступ», «Розстановка», «Сітка», «Аут», «Граї»	Руки зігнуті в ліктьовому суглобі, підняті вгору, долоні розгорнуті тильним боком, рука опущена вниз, креслить лінію, рух рукою вперед і різке відсмикування назад
4	Комбінаційний (особлива категорія, пов'язана з реалізацією тактичної комбінації нападу завдяки функціональній взаємодії гравців зі зв'язуючим)	«Вище»; «У два»; «Зліт»; «Зліт ззаду»; «Хрест»	Вказівний палець догори, великий палець убік; по черзі рухи вперед-назад вказівним і середнім пальцем, подушечка вказівного пальця торкається подушечки великого пальця

Висновки. Під час вивчення психолого-педагогічної, методичної та спеціальної літератури було встановлено, що проблемі комунікативної взаємодії приділяється значна увага. Фахівці зазначають, що характер взаємодій може визначатися низкою параметрів, серед яких: інтерпретація змісту інформації, що передається, емоційне тло відносин і типові способи взаємодії суб'єктів. Кінцевою метою будь-якої спортивної гри є досягнення перемоги над суперником за допомогою ефективної організації командних дій у захисті та нападі. Різноманітні ігрові ситуації мають розв'язуватися оперативно й ефективно, що залежить від правильності вибору ігрових функцій спортивної в команді. Групові та командні взаємодії у спортивних іграх, зокрема волейболі, побу-

довані на спілкуванні партнерів шляхом застосування техніко-тактичних дій. Основним чинником успішного ігрового спілкування між членами команди є комунікативна діяльність. У спортивних іграх спілкування виконує функції управління їхніми узгодженими діями. Під час спостереження за студентами-волейболістами було визначено комунікативні бар'єри, які пов'язані з особливостями освітнього закладу, правилами спілкування та спільним тривалим перебуванням. Основними засобами, методами та формами організації комунікативної діяльності студентської волейбольної команди стали психотехнічні ігри, вправи, моделювання ігрових ситуацій, відпрацювання техніко-тактичних дій у тренувальному етапі.

Література:

1. Бездітко А. В. Психологічні особливості ролівої структури управлінської команди в організації. Нац. ун-т ім. В. І. Вернадського. Вид-во: 2 *Вісник ДНУ. Серія: Педагогіка і психологія*, 2017. Вип. 18, т. 20, № 9/1.
2. Білоус Т. Л. Розвиток комунікативних здібностей спортсменів при формуванні спортивного результату / Т. Л. Білоус // *Актуальні проблеми правової науки і державотворення в Україні в контексті правової інтеграції* : зб. матеріалів ІХ Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Суми, 21–22 трав. 2016 р.) / МВС України, Сум. філія Харків. нац. ун-ту внутр. справ. Суми : Видав. дім «Ельдорадо», 2016. С. 226–228.
3. Волкова В. І. Психологія спорту : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2017. 298 с.
4. Воронова В. І. Психологія спорту : навч. посібник. Київ : Олімпійська література, 2020. 298 с.
5. Височіна Н. Л. Управління конфліктними ситуаціями як напрямок психологічної підготовки висококваліфікованих спортсменів. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2019. Вип. 25. 58 с.
6. Ковальчук В. І. Мотивація як фактор впливу в спортивній діяльності / А. В. Перепелиця, Є. О. Фокіна, В. І. Ковальчук // *Теорія і методика фізичного виховання і спорту*. Київ, 2022. № 4. С. 89–94.
7. Лахтадир Олена, Чорній Ілона, Євдокимова Лілія. Комунікативна компетентність особистості. Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини: досвід, проблеми, перспективи (у циклі Анохінських читань) : матеріали ІХ Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції. 10 грудня 2021 р., Київ / Київ. ун-т імені Бориса Грінченка ; за заг. ред. О. В. Ярмолюк. Київ : Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2021. С. 93–96.
8. Ложкін Г. В. Психологічний клімат спортивної команди : навч.-метод. посіб. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2006. 113 с.
9. Лякішева А. В. Проблема групової згуртованості: аналіз наукових досліджень // *Вища школа. Науково-практичне видання*. № 5 (107). 2018. С. 93–103.
10. Олійник Н. А., Войтенко С. М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 240 с.
11. Прищак М. В. Комунікація, спілкування, комунікативність: категоріальний аналіз. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2010. № 2. С. 5–8.
12. Шигонська Н. В. Структура і зміст процесу моделювання комунікативних ситуацій / Н. В. Шигонська // *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: педагогіка і психологія* [зб. статей]. Ялта : РВВ КГУ, 2008. Вип. 20. Ч. 3. С. 131–139.
13. Шеріф Сархан. Соціально-психологічні особливості групової згуртованості спортсменів. *Спортивний вісник Придніпров'я* : зб. наук. пр. Дніпропетровськ. 2021. № 2. 79 с.
14. Carron A.V. Cohesion and performance in sport: A Meta-analysis. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 2022. Vol. 24, N 2, 1. P. 68–188.
15. Collins R. The Impact of Collegiate Sport on a Feeling of a Sense of Community Within the University Experience. *Free Communication Abstracts Athlete Welfare*. Glasgow, 19–24 July, 2022.

References:

1. Bezditko, A.V. (2017). *Psychological features of the role structure of the management team in the organization* [Nats. un-t im. V.I. Vernadskoho. Vyd-tvo: 2 Visnyk DNU. Seriya: Pedagogika i psykholohiya. Issue 18. Vol. 20, № 9/1 [in Ukrainian]].
2. Bilous, T.L. (2016). *Rozvytok komunikatyvnykh zdbnostey sport smeniv pry formuvanni sportyvnoho rezultatu* [Development of athletes' communication skills in the formation of sports results] / T.L. Bilous // *Aktualni problemy pravovoyi nauky i derzhavotvorennia v Ukrayini v konteksti pravovoyi intehratsiyi*: zb. materialiv IKH Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Sumy, 21–22 trav. 2016 r.) / MVS Ukrayiny, Sum. filiya Kharkiv. nats. un-tu vnutr. sprav. Sumy: Vydav. dim "Eldorado", 2016. P. 226–228 [in Ukrainian].
3. Volkova, V.I. (2017). *Psycholohiya sportu* [Psychology of sport]: navch. posib. Kyiv: Olimpiyska literatura. 298 p. [in Ukrainian].
4. Voronova, V.I. (2020). *Psycholohiya sportu* [Psychology of sport]: navch. posibnyk. Kyiv: Olimpiyska literatura. 298 p. [in Ukrainian].

5. Vysochina, N.L. (2019). Upravlinnya konfliktnymy sytuatsiyamy yak napryamok psykholohichnoyi pidhotovky vysokokvalifikovanykh sport-smeniv [Conflict management as a direction of psychological training of highly qualified athletes]. Naukovyy chasopys NPU im. M.P. Drahomanova. Issue 25. 58 p. [in Ukrainian].
6. Kovalchuk, V.I. (2022). Motyvatsiya yak faktor vplyvu na sportyvnu diyalnist [Motivation as a factor of influence in sports activities] /A.V. Perepelytsya, Ye.O. Fokina, V.I. Kovalchuk // Teoriya ta metodyka fizychnoho vykhovannya ta sportu. Kyiv. № 4. P. 89–94 [in Ukrainian].
7. Lakhtadir Olena, Chornyy Ilona, Yevdokymova Liliya. (2021) Komunikatyvna kompetentnist osobystosti [Communicative competence of the individual]. Fizychno vykhovannya, sport ta zdorovya lyudyny: dosvid, problemy, perspektyvy (u tsykli Anokhinskykh chytan): materialy IKH Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi onlayn-konferentsiyi. 10 hrudnya 2021 r., Kyiv / Kyiv. un-t imeni Borysa Hrinchenka; za zah. red. O.V. Yarmolyuk. Kyiv: Kyiv. un-t imeni Borysa Hrinchenka. P. 93–96 [in Ukrainian].
8. Lozhkin, H.V. (2006). Psykholohichnyy klimat sportyvnoyi komandy [Psychological climate of a sports team]: navch.-metod. posib. Vinnytsya: VDPU im. M. Kotsyubynskoho. 113 p. [in Ukrainian].
9. Lyakisheva, O.V. (2018). Problema hrupovoyi z'hurtovanosti: analiz naukovykh doslidzhen [The problem of group cohesion: an analysis of scientific research]. Vyshcha shkola. Naukovo-praktychne vydannya. № 5 (107). P. 93–103 [in Ukrainian].
10. Oliynyk, N.A., Voytenko, S.M. (2020). Psykholohichni osoblyvosti sportyvnoyi diyal'nosti [Psychological features of sports activity]: monohrafiya. Vinnytsya: VNAU. 240 p. [in Ukrainian].
11. Pryshchak, M.V. (2010). Komunikatsiya, spilkuvannya, komunikatyvnist: katehorialnyy analiz [Communication, communication, communicativeness: a categorical analysis]. Visnyk Vinnytskoho politekhnichnoho instytutu. № 2. P. 5–8 [in Ukrainian].
12. Shyhonska, N.V. (2008). Struktura ta zmist protsesu modelyuvannya komunikatyvnykh sytuatsiy [Structure and content of the process of modeling communication situations] / N.V. Shyhons'ka // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. Ser.: pedahohika ta psykholohiya [Zb. statey]. Yalta: RVV KDU. Issue 20. CH. 3. P. 131–139 [in Ukrainian].
13. Sherif Sarkhan (2021). Sotsialno-psykholohichni osoblyvosti hrupovoyi z'hurtovanosti sport-smeniv [Social and psychological features of athletes' group cohesion]. Sportyvnyy visnyk Prydniprovy: zb. nauk. pr. Dnipropetrovsk. № 2. 79 p. [in Ukrainian].
14. Carron, A.V. (2022). Cohesion and performance in sport: A Meta-analysis. Journal of Sport and Exercise Psychology. Vol. 24, N 2, 1. P. 68–188 [in English].
15. Collins, R. (2022). The Impact of Collegiate Sport on a Feeling of a Sense of Community Within the University Experience. Free Communication Abstracts Athlete Welfare. Glasgow, 19–24 July [in English].